

Seminar za vodenje otroških in mladinskih zborov

sobota, 19. 1. 2019, 9.00–16.00

Katoliški dom prosvete v Tinjah
Vodi: Tatjana Dolenc
Prireditelj: KKZ

Podelitev Tischlerjeve nagrade Janku Zerzerju

petek, 25. 1. 2019, 19.00

Tischlerjeva dvorana
Prireditelj: NSKS, KKZ

Gledališki & lutkovni festival
Theater- & Figurentheaterfestival
TRIBUNA
21./22. 2. 2019 – Celovec

Jubilejna številka biltena

Pred vami je 80. – jubilejna – številka biltena Krščanske kulturne zveze. Veseľimo se tega jubileja našega informativnega lista in veselimo se dejstva, da je v zadnjih osemnajstih letih z njim prišlo med ljudi veliko informacij, poročil, novic in pobud iz centrale v Celovcu, ki si prizadeva tudi z biltenom vzpostaviti stik z društvu na podeželju, ustanovami in posamezniki na Koroškem, v Sloveniji in na Primorskem. Izredno se seveda veselimo tudi odzivov in pohval, ki vedno znova prihajajo do nas.

Pobuda za kkz:bilten je nastala na pragu novega tisočletja v delovni skupini kkz: 2000, ki je bila mnenja, da je treba o delu osrednje kulturne organizacije tudi poročati širši javnosti, svoje delo preverjati in ocenjevati, predvsem pa gledati naprej, kakšne potrebe bo prineslo novo tisočletje, postaviti zanj nove smernice in se prav zaradi tega tudi čim bolj povezati z bazo. Pobudnica in prva urednica biltena je bila takratna sodelavka Magda Karner, za njo sem uredništvo prevzela jaz, zdaj pa ga ima že nekaj let na skrbi Martin Kuchling. V vseh teh letih so se nabrali številni članki o naši dejavnosti, obletnicah društev, jubilejih zaslužnih kulturnih delavcev, o podelitvah nagrad

prav tem, žal pogosto tudi o njihovem odhodu. Vedno pa opozarjamo tudi na nove publikacije in tonske nosilce ter nudimo kotiček za mlade kulturne ustvarjalce, ki lahko poročajo o svojih zamislih in projektih. Eno stran ima v vsakem biltenu na voljo Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, da predstavi svojo bogato dejavnost na etnološkem in znanstvenem področju. Eno stran posvečamo prav posebej gledališki in lutkovni dejavnosti, ki ima pri KKZ posebno mesto. S ponosom lahko gledamo nazaj na nad 40 let dolgo načrtno lutkovno in mladinsko gledališko ustvarjanje, prav tako pa s spoštovanjem in hvaležnostjo gledamo na vse skupine in njihove mentorje, ki to delo omogočajo.

Na koncu biltena se nam vsake četrta leta odpre stran terminov in napovedi in vedno znova se čudimo, kako hitro se stran napolni. Zahvaljujemo se vsem, ki imajo zasluge za to. O, da bi vse te prireditve pripomogle k temu, da bi se naš jezik ohranil! Da bi ga naši sosede v deželi spoštovali, ga vzljubili in se ga morda naučili. Predvsem pa, da bi ga spoštovali mi sami, ga dajali naprej naslednjim rodovom, sedaj ko smo hvala Bogu presegli čase, ko so ga prepovedovali. Ne smemo ga zdaj sami zanemarjati! K temu naj pripomore tudi Inicijativa Slovenščina v družini, pri kateri se ravno v teh dneh veselimo izida pete zgoščenke, tokrat v šentprimškem narečju. Želimo si, da bi pobuda segla tudi do društin, ki so slovenski jezik že izrinile iz svojih domov. Nikoli ni prepozno, stari starši imajo možnost, da ga posredujejo vnučkom, če so ga morda pri otrocih zamenjali.

V tej številki biltena pa objavljamo tudi govor univ. prof. dr. Marije Wakounig ob 80-letnici smrti župnika Vinka Poljanca, ki se je spominjamo v letošnjem letu.

Na predavanju 3. novembra 2018 v Škocjanu nam je približala lik duhovnika, narodnjaka, kulturnika in politika, prve žrtve nacizma med koroškimi Slovenci. Naj bo v prijetno in zanimivo branje vsem, ki niso mogli priti na predavanje in vsem, ki hočejo ohraniti spomin na Vinka Poljanca.

Veliko veselja pri branju 80. številke biltena!

Zalka Kelih-Olip, tajnica KKZ

*Vsem društvnikom, odbornikom,
kulturnim ustvarjalcem,
doma in po svetu
želimo vesele božične praznike
in srečno novo leto 2019!*

**SODELAVCI IN ODBORNIKI
KRŠČANSKE KULTURNE ZVEZE
in SNI URBAN JARNIK**

Vinko Poljanec (1876-1938)

DUHOVNIK - KULTURNIK - POLITIK

Marija Wakounig

Vinko Poljanec spada med tiste (koroške) Slovence 20. stoletja, ki jim je posvečeno ime kulturnega društva tiste fare oz. tiste občine, v kateri je maševal, deloval, z roko kosil travo, se politično udejstvoval, v kateri je preživel nad polovico svojega življenja in v kateri je tudi umrl. Francoski zgodovinar Pierre Nora je v 1980-ih in 1990-ih letih napisal tri knjige o *Lieux de mémoire*, torej o krajih spomina, in argumentiral, da se kolektivni spomin ene skupine (on je menil francoski narod) skristalizira na določenih krajih, kot so to topografske enote, ali osebe, umetnine, grobovi, grbi, himne itd., ki zaznamujejo kulturo spomina. Vinko Poljanec je po tej definiciji večkratni *lieux de mémoire*, za Škocjan, za slovensko narodnostno skupnost na Koroškem, za kulturno in duhovno dejavnost itd. Z odkritjem spominske plošče v prostorih deželne hiše se mu je koroška vlada kot prvi žrtvi nacističnega režima 8. maja 2014 javno poklonila (tudi Franzu Aschganu, Antonu Falleju, Petru Melcherju in Franzu Svobodu, ki so umrli v Dachauu). S tem javnim poklonom in priznanjem živi Poljančevo ime prek groba naprej in njegovo kulturno poslanstvo bo ostalo živo, dokler se bo ohranil spomin nanj.

Letos, ob 80-letnici zapore in smrti tega povsem dejavnega, poljudnega, razbranega, prešernega in tudi strastnega moža je čas, ne samo da se ga spomnimo, temveč da ga skušamo zaobjeti v njegovi celovitosti in tudi poimenovati bele lise.

Biografija, ki nam je znana iz javnih aktov, zapisov, spominov in referenčne literature:

Vinko Poljanec se je rodil 26. marca 1876 na Destrniku, v fari Sv. Urbana na Spodnjem Štajerskem, kmečkim staršem Hanci (ali Neži) in Valentinu. Po ljudski šoli pri Sv. Urbanu je obiskoval (višjo) gimnazijo (na Ptuj?) in v Celju. Po maturi je služil 1895/96 pri vojaki (infanteriji), vstopil 1897 v semenišče Marianum (Marijanišče) v Celovcu, kjer je bil 19. julija 1900 posvečen v duhovnika; primicijo je obhajal v domači fari Sv. Urbana. Prvo kaplansko mesto je zasedel v Kotrčah (Guttaring) do leta 1901; drugo že v Škocjanu, deloma v Tinjah med 1901 in 1903; župniku Alojzu Ledvinki je bil kot kaplan in sostanovalec v župnišču v opo-

ro. Baje je Poljanec župniku na namig, da naj se prehranjuje v gostilni, ker ima sam zelo skromno kuhinjo, odgovoril: »Kar prenese vaš stari želodec, tudi mojemu ne bo škodovalo.« Leta 1903 mu je krški ordinariat zaupal župnijo Sv. Jurija na Vinogradu (St. Georgen am Weinberg), ki jo je opravljal skupaj s faro Šmarjeto pri Tellenberku (St. Margarethen ob Töllerberg), obe blizu Velikovca in samo uro hoda oddaljeni. Tam je Poljanec deloval pet let, tam je navezal prve stike do šolskih sester v Št. Rupertu, ki jih je do konca svojega življenja isto tako podpiral kot šolske sestre v Št. Jakobu, kot Marijanišče ali druge slovenske ustanove in individualne osebe. Že v teh letih je kazal zanimanje za poljedelska in kmečka vprašanja in na svojih farnih posestvih tudi prakticiral kot kmet in poljedelec.

Leta 1908 (24. septembra) je bil po smrti Antona Mikuluša imenovan za župnika tiste fare, ki jo je že kot kaplan provizorično vodil med leti 1901 in 1903, namreč Škocjan, in v kateri je potem deloval 30 let. V tem času mu je uspelo, svojo faro umestiti med gospodarsko najbolj zdrave in ugledne ter tako na pedagoškem kot na kulturnem, socialnem in političnem področju orati ledino: Kot nadarjen učitelj je otrokom v ljudski šoli, farni mladini skozi celo leto, pa tudi dekletom v Št. Rupertu posredoval prosvetno in duhovno znanje. V svojem farovžu je ustanovil čitalnico (nad 200 knjig), ki je bila posebej pozimi zelo dobro obiskovana. Kot izredni retorik je navduševal svojo farno čredo, množice na političnih shodih in kulturnih prireditvah – imel je baje nad 600 političnih govorov kot poslanec in nad 1800 govorov kot kulturnik. Kot poslanec v deželnem zboru (med 1921 in 1927) je bil v hudo nadlego tistim, ki Slovencem in slovenski stranki niso bili naklonjeni.

V dveh jezikih je znal posredovati svoja prepričanja in stališča, bil je avtor protestnega pisma leta 1914, v katerem se je pri koroškem deželnem prezidentu Alfredu von Friesu-Skeneju pritožil o obrekovalnih obtožitvah proti slovenskemu kleru – on sam je bil žrtev – in ga je podpisalo 69 duhovnikov. Pisal je tudi za »Koroški Slovenec«, ki je izhajal med 1921 in 1939 na Dunaju, potem še dve leti na Koroškem.

Na začetku 1930-ih let si je zelo prizadeval za ustanovitev katoliškega doma prosvete Sodalitas v Tinjah, kjer so od

leta 1929 naprej prirejali prve duhovniške vaje v tamkajšnji proštiji. Ko je bila leta 1932 ustanovljena kmetijska zbornica za Koroško v Celovcu, je Poljanec prav tam zastopal interese slovenskih kmetov. Med leti 1927 in 1937 je bil Poljanec predsednik 1907 ustanovljene Slovenske krščansko-socialne, od leta 1934 iz političnih vzrokov preimenovane Slovenske prosvetne zveze – to mu je omogočilo razširiti kulturno dejavnost v prid slovenski manjšini (skupnosti) na Koroškem in njo tudi povezati čezmejno s Slovenci na sončni strani Alp – ali kakor je to sam omenil z »matično državo«.

Prav na dan avstrijskega anšlusa, torej 12. marca 1938, se je skušal Poljanec pravočasno umakniti iz ozemlja razširjenega Tretjega rajha v rodno Slovenijo, ki je bila takrat del Kraljevine Jugoslavije. Od tega dneva pa tja do 25. avgusta 1938, torej dobrih pet mesecev pozneje, ko je škocjanski župnik zatisnil za vedno svoje oči v svoji nadvse ljubljeni fari, se prične to, kar v znanosti imenujemo tvoritev legende (ne mitizacije), ki pogojuje dolgotrajnost in včasih zavira rekonstrukcijo dogajanj s pomočjo novih spoznanj. Z metodo novega branja in novega analiziranja sodobnih in poznejših izjav ter s pomočjo novega arhivskega materiala je upati, da pridemo tudi do novih spoznanj.

Za čas med 12. marcem in 25. avgustom vemo, da je bil Poljanec prijet na pliberški železniški postaji, bil nato dva dneva v priporu v Pliберку, od tam so ga prestavili 14. marca 1938 v celovški zapor. Varnostni direktor je šele 22. marca 1938 obvestil škofa Adama Hefterja, da je škocjanski župnik zaradi obrtnega tihotapstva deviz aretiran, 22. marca so sporočili, da župnik ostane v priporu, dokler obtožba ni preverjena. Ker mu ničesar niso mogli dokazati, so ga 22. aprila predali gestapopoliciji, ki ga je morala spustiti. Nato so ga začeli sistematično ustrahovati z grozilnimi pismi, tako da se je Poljanec podal z dovoljenjem ordinariata na bolniški dopust (13. maja). Tudi varnostna direkcija je pritiskala nanj in zahtevala 18. maja, da zapusti škocjansko faro. Bil je premeščen v Št. Vid ob Glini, kjer se je Poljančevo zdravje zelo hitro poslabšalo in kjer je tudi psihično zelo trpel. Še preden je prišel začetek junija v bolnico pri elizabetinkah v Celovcu, je na ordinariatu zaprosil, da ga spustijo v domačo faro.

priloga:

Takrat ga je v Celovcu pozdravil Janko Tolmajer z Radiš, ki je soustanovil Narodni svet koroških Slovencev (1949) in bil tudi glavni urednik Našega tednika med leti 1956 in 1970. Poljanec je bil popolnoma začuden nad pogumom Tolmajerja, kar pomeni, da se je dosti znancev obrnilo in odvrnilo, če so ga zagledali. Tolmajer je junija obiskal v bolnišnici do kosti shujšanega Poljanca. Hudo bolnega, pravzaprav telesno in duševno zlomljenega župnika so avgusta (najbrž) na lastno željo premestili v škocjansko župnišče, kjer se je na smrtni postelji od vseh poslovil in razdelil svoje imetje med tiste, ki so bili najbolj potrebni. 25. avgusta je ob 22. uri umrl za posledicami tistih dogodkov, ki so se dogajali od 12. marca naprej.

Pogreba 29. avgusta 1938 v Škocjanu se je udeležila ogromna množica – baje je bilo nad 3.000 ljudi, ki se niso pustili preplašiti. Ponoči so zločinci zažgali vse vence in vse trakove.

Poljanec kot duhovnik – kulturnik – politik:

Da je postal iz Cencka, ki je v rodni vasi Destnik spadal med vodilne paglavce, veliki in povsem čašчени gospod fajmošter, to se je imel v prvi vrsti zahvaliti domačemu župniku in svoji brihtni glavi. Iz dvojezične utrakvistične ljudske šole je šel na gimnazijo (na Ptuj?) in v Celje, kjer se je izpopolnil tudi v klasičnih jezikih in v nemščini – slovenščine takrat niso poučevali na gimnazijah –; zaradi vprašanja dvojezičnosti nižje stopnje celjske gimnazije je celo demisijonirala leta 1895 Windisch-Gratzova vlada na Dunaju.

Matura je takrat posebej za kmečke fante, ki so gimnazijo mogli obiskovati po finančni miloščini vaških župnikov, pomenila ključ v semenišče, torej v duhovniški poklic. Poljanec je menda kot mladenič sanjal o gosposki obleki in jo po študiju v Marijanišču tudi oblekel. V Celovcu je spadal med najbolj zavzete bogoslovce, ki so gojili slovensko materinščino. Takrat so v Marijanišču imeli vodilno besedo jezuiti, ki so v času škofa Jožefa Kahna (1839–1915, od 1887 naprej) prevzeli zavod in bili Slovencem veliko bolj naklonjeni kot šentpavelski benediktinci, ki slovenskih bogoslovcev niso marali in so poglobljali med 1870 in 1885 narodnostne konflikte med nemško in slovensko govorečimi bogoslovci. Mi bi zlepa lahko trdili, da je slovenski spodnji Štajerc utrdil na Koroškem svojo narodno zavest in spoznal kulturno in politično poslanstvo, ki so jo imeli takrat posebej duhovniki, ki so šli na Koroškem k stebrom

slovensko govorečih.

Na svoji drugi fari pri Sv. Juriju na Vinogradih je iz gospodarskih in poljedelskih vzrokov pogosto slekel gosposko suknjo ter v kmečki obleki zavihtel koso ali opravljal druga dela. Tamkajšnjim liberalnim faranom in občanom je vzel pogum za hujskanje in si pridobil spoštovanje, ker je ustanovil roženvensko in druge bratovščine, z vnemo poučeval v treh šolah ter pustil popraviti tako pri Sv. Juriju kot v Šmarjeti farno cerkev in farovž. To ga je ozemljilo: Poljanec je do svoje prerane smrti živel za svoje farane in za svoje kmetijstvo (to tudi razloži njegovo funkcijo v kmetijski zbornici). Obdeloval, negoval in ohranjal pa ni samo farno življenje, zemljo in kmetijo, temveč tudi kulturno (jezik, petje) in politično dejavnost koroških Slovencev. Leta 1914, med julijsko krizo, ko je Avstro-Ogrska napovedala Srbiji vojno, so bili slovenski duhovniki generalno osumljeni srbofilije. Hujskanje, omadeževanje in psovanje je na lastni koži čutil tudi Poljanec, ki se je nato pritožil, kot že omenjeno, pri deželnem prezidentu Friesu-Skeneju.

Po prvi svetovni vojni se je bilo na Koroškem treba opredeliti za Avstrijo ali Jugoslavijo ali proti Avstriji ali Jugoslaviji. Poljancu, ki je bil za Jugoslavijo – tam se mu je obetala visoka služba v kmetijski zbornici –, je koroški Volkswehr maja 1919 uničil oziroma zaplenil pri napadu na župnišče vse dokumente. Po plebiscitu je bil zelo ogorčen, da je veliko slovensko-koroških duhovnikov zapustilo Koroško. Očital jim je, da so iz nizkotnih vzrokov strahopetno prepustili Slovence svoji usodi – to je pisal 1923 tudi Ksaverju Mešku in mu povedal, da imajo na Koroškem sicer »armado, a oficirjev ni«. Kot politično misleča osebnost je po plebiscitu vzel demokratično odločitev na znanje in se odločil, da tistim približno 15.200 koroškim Slovencem, ki so glasovali za Jugoslavijo, oferira pri deželnozborskih in državnozborskih volitvah možnost, da se odločijo za eno od treh strank na Koroškem. Ker je v novembru 1920 še menil, da so koroški Slovenci številčno prešibki za lastno stranko in kot katoliški duhovnik tudi politične črede ni hotel prepustiti slučaju, je povabil dva, kar se tiče drže do Avstrije, nesumljiva govornika, mons. Valentina Podgorca in krščansko-socialnega politika dr. Franza Reinprechta na shod k Piceju, ki je bil, čeprav najavljen, po intervenciji KHD-ja od policije in okrajnega glavarstva prepovedan. V Škocjanu namreč je peščica občanov, ki ni obiskovala maš in se ni udeleževala pri cerkvenih obredih, dvo-

mila o lojalnosti župnika do Avstrije oziroma do Koroške; eden prikritih in najbrž bistvenih vzrokov pa je bila zemljiška posest (prebenda/Pfründe) fare, ki so jo želeli dobiti v zakup in jo dolgoročno odtujiti ter jo spremeniti v gradbeno zemljišče v prid turizmu. Ovira je bil župnik s kmečko žilico, ki je z veliko vnemo in veseljem obdeloval svojo zemljo in pridelke razdelil tistim, ki so jih najbolj potrebovali.

Ker neustrašnemu Poljancu niso mogli do živega, so izvajali prek osebnih pisem in če to ni zaleglo, prek Heimatdiensta hud pritisk na njega, trdili so, da izza prižnice psuje domozveste (heimattrue) domačine, da gosti z žganjem pretepače in napadalce itd. Poljanec je bil pripravljen se odmakniti in zamenjati svojo farno – to namero je krška škofija tudi podpirala po teh razburkanih letih, mesecih in dneh sploh za vse prizadete duhovnike –, vendar ga je škof Hefter prosil, da vztraja, ker se menjava fare ni dala uresničiti.

Poljancu sovražni domačini so involvirali tudi deželno vladno, ki se je pritožila pri ordinariatu in trdila, da Poljanec grozi s Srbi, da ima kot bivša glava Narodnega sveta deloma soodgovornost za trpljenje mnogih Korošcev, za smrt Karla Wessa in baje tudi za smrt bivšega kovača Martina Mocharja. Proti gonji in sumničenju je vložilo nad 120 podpisanih dobromislečih (Gutgesinnte) škocjanske fare pritožbo pri ordinariatu. Prizadeti župnik sam pa je v svojem stališču izneveril vse obskurne trditve in očitke, posebej tiste, da naj bi bil glava ali faktotum Narodnega sveta ter sokriv smrti Korošcev, Karla Wessa in Martina Mocharja. Maja 1921 se je občinska seja ukvarjala s farovškim gozdom in odstranitvijo župnika iz Škocjana. Tam se je trdilo, da je župnik toliko lesa posekal in prodal, da preti nevarnost pomanjkanja gradbenega lesa in drv. Za slučaj, da bi pristojni uradi (torej škofija) ne ukrepali in Poljanca odstranili, pa so grozili, »dann müsste Selbsthilfe eintreten«.

Gonja v fari je dosegla po uspešni kandidaturi Poljanca za deželni zbor (1921) nove dimenzije: Leta 1922 je 36 podpisanih prebivalcev – sami so se imenovali Insassen, ne morda Pfarrangehörige – škocjanske fare prosilo ordinariat za vsaj vsakomesečno nemško pridigo v farni cerkvi ali pa menjajoče tudi v podružnici v Št. Markežu (St. Marxen). Argumentirali so, da je precej faranov, ki so že leta brez pridige, ker slovenski ne sledijo popolnoma (maše so bile do drugega vatikanskega koncila latinske!), da bi tudi slovenski farani, ki nemško obvladajo, z

priloga:

veseljem sprejeli takšno ureditev, še posebej pa letoviščarji.

Med volilnim bojem leta 1923 so Poljančevi sovražniki tiskali dvojezične karte; na tem mestu se hočem Jožanu Haberniku za posredovanje iskreno zahvaliti.

Liebe Landsleut, denkt daran,
was aus Kärnten werden kann,
Wenn Poljanec, wie vor 3 Jahren
anrückt mit den Balkanscharen.
Drum ist jedes Kärntners Pflicht:
Wähle diesen Hetzer nicht.
Ljubi Korošec, ali pomniš še kaj,
kako te osrečil je SHS raj,
ko župnik Poljanec kot komandant,
je štrmal na čelu balkanskih band.
Na te čase misli in dobro vem,
da rekel boš: Tega volit ne smem.

Nepotrebno omeniti, da je bil pesnik te volilne poezije slovenskega porekla in dvojezičen!

Po drugi izvolitvi v deželni zbor oktobra 1923 se je pritisk, deloma s fizičnimi napadi na župnika (celo skedenj so mu zasmodili) tako stopnjeval, da je bil 1924 pripravljen, kloniti srčni želji nekaterih sovražnih domačinov in zapustiti faro. Zakaj Poljanec končno ni šel v Šentilj, zakaj tamkajšnji župnik ni menjal v Vogrče in vorgrški v Škocjan, še ni dognano. Morada, ker Poljanec ni bil pripravljen oddati svoj mandat, kot je obljubil?

Poljanec se je kot politični duhovnik zelo zavzemal za svoje farane, ki jih je redno obiskoval, se zanimal za njihov vsakdan in pomagal, kjer je le mogel. Odgovornega se je prav posebej čutil za tiste farane, ki so se odtujili cerkvi in tudi slovenski besedi. Iskal je skorajda nalašč njihovo družbo, ni se izognil niti trdi diskusiji niti nasilju proti lastni osebi. To je po eni strani imponiralo, po drugi strani pa ustrahovalo in pogojevalo hud odpor proti njemu. Ko je stotnik (in novopriseljenec v občini), Eugen Pohl (1871–1953), ustanovil olepševalno društvo (Verschönerungsverein 1904), se je v škocjanski občini začelo sistematično propagiranje turizma. Tamkajšnje naravo in jezera so (od približno 1880-ih let naprej) priporočali ljudem z obolenji na pljučih in dihalih. Z novo ustanovljenim društvom pa so skušali privabiti tudi zdrave letoviščarje. Ker je bila sezona bolj kratka in je bližnjemu okraju manjkala kopel – Železna Kapla je bila tako rekoč od roke za takratne čase –, so se na jezerih škocjanske občine in fare mudili zgolj nemško govoreči gostje. To dejstvo je

olepševalno društvo izrabilo med drugim tudi za pritisk na župnika. V anonimnih pismih so ga napadali in ga obrekovali in s tem povečali krog sovražnikov v fari, ki z župnikom niso bili zadovoljni. S svojo pokončno držo jih je izsilil, da so stopili izza sence in se deklarirali. Zagovarjali so polnoustno željo po dobrih odnosih, ki so jih videli uresničene šele v župnikovi skrbi za duhovno hrano nemško govorečih. Poljanec, ki se je v poletnih mesecih (julija in avgusta) v pridigah obrnil s pozdravnimi besedami tudi na letoviščarje in se z njimi že zaradi napete narodnostne situacije tudi srečaval zunaj cerkve, je postal središče terjatev olepševalnega društva po celoletnih nemških pridigah, zmanjšanju oziroma ukinitvi njegovega političnega delovanja ter po farovških zemljiščih in gozdovih. Ker ni klonil, so pobirali podpise proti njemu in vseskozi obveščali ordinariat v Celovcu. Poljanec, ki je bil poleg dušnopastirstva v celotnem pomenu besede navdušen kmet, preudaren politik, strasten kulturnik, zagnan veroučitelj v ljudski šoli in pri sestrah v Št. Rupertu, ki je poleg tega veliko časa posvetil računovodstvu (za svojo ekonomijo), ki je previdno vodil farovške knjige, je bil konfrontiran z očitki in obrekovanji, ki jih je bilo treba na dolgo in široko škofiji obrazložiti in izničiti. S temi zapisanimi izjavami pa je zapustil dragocen vpogled v lastno osebo, na sposobnost jasne obrazložitve in na dogajanja v škocjanski fari.

Poljanec je imel izrecno dober čut za materialne in nematerialne stiske svojih faranov. Navdihnjen od delovanja kranjskega teologa in krščansko-socialnega politika Janeza Evangelista Kreka (1865–1917) si je prizadeval za socialno oporo družin in med družinskimi člani posebej za dekleta in ženske. Bil je velik zagovornik ženske volilne pravice in tudi prepričan, da so bolj trezne in preudarne volilke kot moški. Vse domneve, ki ga skušajo pokazati v luči konservativizma in sovražnika veselice ali družabnosti ne ustrezajo dejstvu. Kot velik pristaš prosvete je vedel, da to svojim ljudem lažje posreduje prek društev. Poljanec je bil velik realist – in ostal skoraj do konca nepoboljšljiv optimist.

Vprašanje, zakaj se je duhovnik oz. škocjanski župnik kot politik v medvojnem času približal krščansko-socialni stranki in na primer v 1920-ih letih ni tesneje sodeloval s Francem Petkom in pa s koroškimi socialnimi demokrati, ni enostavno odgovoriti, tudi ker še nimamo zadovoljivih spoznanj. Zagotovo je, da so po plebiscitu postali prav duhovniki

tarča zasledovanj in sumničenj – situacija med prvo svetovno vojno se je ponovila. Koroška deželna vlada je morala 1921 prebivalce prisiliti k miru in brzdanju; edino socialni demokrati so koroške Slovence branili – v upanju na mir v deželi. Ko leta 1930 noben slovenski duhovnik ni smel več kandidirati pri deželno- ali državnozbornskih volitvah, so svojim volilcem svetovali, naj volijo krščansko-socialne kandidate, s katerimi so imeli že od zdavnaj (pred 1914) stike. S pomočjo slovenskih glasov je dobila krščansko-socialna stranka drugi direktni mandat na Koroškem – in to je bistveno vplivalo na odnose med Slovenci in koroškimi socialnimi demokrati, ki so bili vsaj do začetka 1930-ih let dokaj dobri. Da je Poljanec stavil na krščansko-socialno stranko je skorajda jasno, čeprav je ta stranka pripravila koroškim Slovencem takoj po plebiscitu veliko gorja in ni držala obljub: večina slovenskega prebivalstva je bila kmečkega porekla, med njimi je bil delež delavcev zelo šibak; ne Poljanec, ne drugi duhovnik bi brez zaslombe in stikov do omenjene stranke niti kandidirati ne smel – partijske preference je usmerjal tudi ordinariat v Celovcu.

Kot omenjeno, je bil Poljanec dva mandata v deželni zbornici, od leta 1921 do leta 1927. Nastop pri državnozbornskih volitvah aprila 1927 mu je dal prepovedati škof Adam Hefter sam (kanonische Bewilligung):

»Es wird Ihnen mitgeteilt, dass Ihnen die Erlaubnis zur Kandidatur nicht erteilt werden kann, weil das Odium für diese ganz nutzlose Demonstration, wenn ein Geistlicher an der Spitze steht, wieder auf den gesamten slowenischen Klerus zu dessen persönlichen Schaden und zum Schaden der Pastoration abgeladen wird. Wollen Sie die entsprechenden Konsequenzen ziehen dem Ernste der Sachlage entsprechend.«

Zanimivi sta dve dejstvi: Istočasno je ordinariat dovolil Janezu Starcu »poskusno« (probeweise) kandidaturo pod pogojem, »dass Sie auch als Abgeordneter in allem der Pflichten Ihres Sacerdotiums im Allgemeinen und die Pflichten der Kirche gegenüber im Besonderen sich bewusst bleiben«. Čeprav je Starc nasledil Poljanca na deželni ravni, ni dvoma, da je ordinariat meril z dvema meriloma. Argumentacija, da naj se duhovščina ne ukvarja s politiko, torej da upošteva ločitev države in Cerkve, je sicer korektna, vendar ni ustrezala takratnemu standardu v Avstriji, kjer se je duhovščina na najvišji ravni vmešavala v državno politiko oziroma bila na vodilnih mestih, če

priloga:

omenimo na primer samo prelata, teologa in takratnega državnega kanclerja Ignaca Seipla (1876–1932). Krška škofija je dvorezno odločitev poudarila še z mnenjem, da tudi večina slovenskih duhovnikov na Koroškem ni več prepričana o političnemu udejstvovanju Poljanca, ki jo naj bi baje prizadelo vse »unverdienter-weise« in slabo učinkovalo na pastoralo.

Conclusio:

Čeprav se je o Poljancu v zadnjih letih kar dosti pisalo, ostaja veliko belih lis: na primer ocena njegovega političnega delovanja, ocena njegovih spisov in spisanih govorov, njegovega besedišča, delovanje v farah in v Št. Rupertu, njegov študij v semenišču, kaj je mislil o vlogi žensk itd. Za leto 1938 ostaja poleg tega tudi precej odprtih vprašanj, kot na primer:

- Je Poljancu 12. marca zares svetoval velikovski okrajni glavar, da naj zapusti začasno Avstrijo?
- Kdo je vedel, da se Poljanec s hlapcem Jokom in vpreženim konjem Hipusom pelje na železniško postajo v Kamen? Samo gostilničar Rabl in telefonistka na škocjanski pošti?
- Kako so domačini-nacisti izvedeli, da bo prestopil v Pliberku na vlak v Jugoslavijo?
- Kdo ga je zasliševal v Pliberku in pozneje v Celovcu?
- Kako je odreagiral krški ordinariat?
- Kdo in kaj je Poljanca tako prestrašilo, da nobeni osebi ni upal povedati/zaupati zasliševanje – razen morda kakšnemu sobratu, ki mu je zavezal usta s spovednim molkom?
- Kaj se je z njim zgodilo? So ga mučili, mu zgrozili, so ga počasi zastrupljali?

Mož je preстал vse muke, vse grožnje, zgubil na teži – krepki in postavni Poljanec se je v treh mesecih spolovičil, močan glas je postal komaj razumljiv, prešeren človek se je spremenil v žalostno-depresivnega, zaupljiva osebnost v nezaupljivo, polno strahu? Morda vse samo, ker nikogar ni izdal? Ker je nase vzel vse sumničenje, vse podtikavanje, vse breme koroških Slovencev, ker je ravnal po devizi eden za vse, da bodo vsi obvarovani?

Na nekatera vprašanja nikoli ne bomo dobili odgovora, na druga šele potem, če se bo našel koroški gestapo-arhiv, ki je prišel baje pod notranjim ministrom Franzem Olahom (1910–2009) na Dunaj? Vsi so to trdili, a nikoli preverili, torej, kje je tisto gradivo, ki bi ne samo to, temveč cel kup odprtih vprašanj na Koroškem in med koroškimi Slovenci samimi osvetlilo? Nekatera odprta vprašanja bomo v prihodnosti tudi zaradi tega lažje rešili, ker arhivi postajajo dostopni in ker se bodo zamenjale generacije arhivarjev. Zato nam sproti umirajo priče. Stvar je malo zamotana, a ne neizhodna, če se pravočasno zbere, ohrani in pripravi.

Ksaver Meško in Metod Turnšek, ki sta oba osebno poznala Poljanca, neodvisno pišeta o njegovi prešerni, dobrohotni, vse odpustujoči naravi, o pokončnem, hrabrem in verodostojnem značaju, o njegovih talentih, ki so segali od petja pa tja do pri-dige in govorov, o njegovem prirojenem političnem instinktu, o njegovi nepodkupljivosti – skorajda same izrazite in plemenite lastnosti. Vinko Poljanec je tudi dvomil in tarnal, je tudi vzkipel, a nikoli ni zgubil kontenanse, to pomeni, da mej ni prekorasil – to je mogoče razbrati tudi iz njegovih ohranjenih pisem.

Ob koncu pa še nekaj v premislek, ali

Poljanec v originalu:

»Oh, te nedolžne ovčice! Povsod pou-darjate, da živimo na Koroškem Slovenci in Nemci od nekdaj v najlepšem miru in sporazumu. V resnici vas spravi že vsako zborovanje kakega izobraževalnega društva vse iz sebe: Začno se vam tres-ti hlače pred nami, da vidite v tem samo veleizdajo. Vsak slovenski napis vas raz-buri, naj bi bil tudi kažipot ali napis na kakem križu. To se res pravi v miru sku-paj živeti! ... Da se družimo v društva, da zborujemo, volimo zavedne slovenske može in žene in se priznavamo pri ljud-skem štetju za Slovence, to je naša pravi-ca in dolžnost, to zahteva naš narodni čut in naša čast; to bodo storili tudi Nemci v Jugoslaviji in na Češkoslovaškem, Ogrji v Romuniji, Rusi na Poljskem itd. Tega vas pri Heimatschutzu ni treba biti strah. Strah pa naj vas bo pred vašo vestjo in sram pred celim svetom, posebej vas nemčurje, ker tajite, kar ste v resnici, namreč rojeni Slovenci, in nastopate proti nam, lastnim bratom v svoji domačiji, in nas pomagate zatirati in preganjati.

Res so to žalostni časi. Ako bi vprašal medveda, in bi ta mogel odgovoriti: Ali si krava? – rekel bi: Jaz sem medved. Vprašaj pa Slovence, nemčurja, ali si Slo-venec? Pogledal te bo užaljeno in ti rekel: ,Na, i bin ka Bindišer, i bin tajč.‘ «

Članek v Nedelji (4. novembra 2018) in predavanje 3. novembra 2018 sta bila poklonjena še redki živeči priči, ki je osebno poznala Poljanca, in teti preda-valke, Mariji Vavti iz Nonče vasi, za njen osebni življenjski jubilej: le-ta je umrla 4. novembra 2018 v Celovcu.

Leta 2009 je izšel literarno-publicistični zbornik o Vinku Poljancu, ki predstavlja obširen lik duhovnika, narodnega buditelja in voditelja ter publicista Vin-ka Poljanca. Zbornik, ki je še na za-logi, so izdali: Krščanska kulturna zveza, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik in Mohorjeva založba; cena je 25 €, urednik je Milan Dolgan.

